

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ

«Κάθε κούκλα αντιπροσώπευε έναν ελληνικό τύπο, κυρίως λαϊκούς τύπους»
εξηγεί ο Δημήτρης Τερζάκης

Ο γιος του μεγάλου πεζογράφου της γενιάς του 1930 και θεατρικού συγγραφέα μιλάει για μια παραγνωρισμένη όψη της ιδιωτικής ζωής και της καλλιτεχνικής ιδιοσυγκρασίας του πατέρα του

Της Λαμπρινής Κουζέλη

«**Μ**ου ζωντάνευε τη φαντασία, έμπαινα σε έναν παραμυθένιο κόσμο πρωτόγνωρο σ' εμένα, που τον παρουσιάζε ως *κουκλοπαίχτης θαυμάσια*» μου λέει ο **Δημήτρης Τερζάκης**, γιος του *Αγγελου Τερζάκη*. Από την πρώτη μας συνάντηση, σχεδόν δέκα χρόνια νωρίτερα, δεν παραλείπει σε κάθε μας επικοινωνία να αναφέρεται στις αναμνήσεις του από το κουκλοθέατρο που του έπαιζε ο πατέρας του. Όσοι δεν γνωρίζαμε τον πολυτάλαντο Αγγελο Τερζάκη, εξαιρετικό βαρύτονο με φιλοδοξίες λυρικού τραγουδιστή, πιανίστα και ζωγράφο, ίσως δυσκολευόμαστε να φανταστούμε τον μυθιστοριογράφο της μελαγχολικής *Μενεξεδένιας πολιτείας* να φορά γαντόκουκλες και να δίνει ξεκαρδιστικές παραστάσεις για να διασκεδάσει τον γιο του. «*Εστίνε το κουκλοθέατρο που είχε φτιάξει κάποιος μαραγκός, τις κούκλες τις οποίες είχε σκαλίσει ο ίδιος – είκοσι δύο κούκλες, η καθεμία τελείως άλλος χαρακτήρας –, τις σκηνογραφίες που είχε ο ίδιος ζωγραφίσει – τις έχω ακόμη – και έπαιζε με μοναδικό θεατή εμένα διάφορα έργα που μου είχε γράψει. Θυμάμαι ακόμη τον "Ληστή Γλειφαντέρη", ο οποίος έγλειφε άντερα, που μου άρεσε ιδιαίτερα*» μου έλεγε έναν άλλον Αύγουστο ο Δημήτρης Τερζάκης («Ο Αγγελος Τερζάκης, ο Ριγκολέτο και ο Ληστής Γλειφαντέρης στο Καστρί», 28.8.2015).

Το σπίτι στη Λειψία

Οι είκοσι δύο κούκλες βρίσκονται πλέον στο σπίτι του στη Λειψία όπου κατοικεί μόνιμα, μαζί με τα ζωγραφισμένα από τον πατέρα του σκηνικά. «*Κάθε κούκλα αντιπροσώπευε έναν ελληνικό τύπο, κυρίως λαϊκούς τύπους*» εξηγεί. Εκτός από τον ληστή Γλειφαντέρη, αγαπημένοι ήρωες ήταν η Φροσούλα, η λαϊκή γόπσο, και ο

Εγραφε την «Ιζαμπώ» παίζοντας κουκλοθέατρο

νυσταλέος Πιπινάνης («*από την καθημερινή βραδινή προτροπή "Πίπι και νάνι!"*»). Το ενδιαφέρον του Αγγελου Τερζάκη για το κουκλοθέατρο φαίνεται πως είχε ξεκινήσει από τα φοιτητικά του χρόνια, λέει ο γιος του. Ο φίλος του *Πέλος Κατσέλης* του φέρνει επιστρέφοντας από τις σπουδές του στη Γερμανία μια κούκλα του Κάσπερ, του ήρωα του γερμανικού κουκλοθεάτρου, που σώζεται ακόμη στη συλλογή του Δημήτρη Τερζάκη. Ο ίδιος γεννήθηκε το 1938 και, προτού ακόμη γεννηθεί, ο πατέρας του είχε αρχίσει να του ετοιμάζει κούκλες κουκλοθεάτρου, σκαλίζοντας ο ίδιος τα κεφάλια σε ξύλινους κύβους. «*Είχε όλα τα εργαλεία, τον θυμάμαι μέσα στην Κατοχή να σκαλίζει τις φιγούρες στο χολ στο μικρό διαμέρισμα που μέναμε τότε, Φαβιέρου και Σονιέρου, έχοντας κοντά του ένα μπουκαλάκι ιώδιο γιατί τραυμάτιζε συχνά τα δάχτυλά του*». Σκαλισμένες και ζωγραφισμένες από τον ίδιο, οι γαντόκουκλες είναι ντυμένες με εξαιρετικά φορέματα που του είχαν ράψει οι μοδίστρες του Εθνικού Θεάτρου όπου εργαζόταν, από ρετάλια κοστούμιών. «*Οι πρώτες παραστάσεις πρέπει να έγιναν το 1942-1943, αφότου γύρισε από το μέτωπο του ελληνοϊταλικού πολέμου*» λέει ο Δημήτρης Τερζάκης. Ήταν τα χρόνια που ο Αγγελος ετοιμάζε για έκδοση σε βιβλίο την *Πριγκιπέσα Ιζαμπώ*, η οποία είχε δημοσιευθεί σε συνέχειες στην *Καθημερινή* το 1937-1938. «*Μου έπαιζε κουκλοθέατρο συχνά, συνήθως τα απογεύματα, και τα βράδια, όταν πέφταμε για ύπνο η μητέρα μου κι εγώ, εκείνος δούλευε την Ιζαμπώ*».

Στο Αρχείο

Συμπληρώθηκαν χτες 45 χρόνια από τον θάνατο του επί χρόνια επιφυλλιδογράφου και θεατρικού κριτικού του «*Βήματος*» και

διευθυντή των «*Εποχών*», στις 3 Αυγούστου 1979. Με αυτή την αφορμή ανοίξαμε τον φάκελο «*Κουκλοθέατρο*» του Αγγελου Τερζάκη, μεταφορικά αλλά και κυριολεκτικά. Στο Τμήμα Αρχείων της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα (ΑΣΚΣΑ), όπου απόκειται το Αρχείο του, στην ενότητα των θεατρικών έργων του (Φάκ. 7/3), βρίσκουμε τέσσερα έργα για κουκλοθέατρο, τεκμήρια των τρυφερών αναμνήσεων του Δημήτρη και της ενασχόλησης του Αγγελου Τερζάκη για το είδος, που συμπληρώνει, μαζί με την άσκησή του στη θεατρική γραφή αλλά και το ενδιαφέρον για την όπερα και τον

κινηματογράφο, τη βεντάλια των παραστατικών τεχνών στις οποίες επιδόθηκε ο θεατρικός Τερζάκης.

Στο Αρχείο του σώζονται τέσσερα έργα κουκλοθεάτρου: Τα «*Νιάτα του Πασχάλη*», «*Ο Παχουλομάγουλος*», «*Η Κουτσομύτα*» [Η Κοτσομύτα], και το «*Ζητείται υπηρέτης*». Στο πρώτο, γραμμένο σε κατοκικά εύθυπτα φύλλα χαρτιού, στα οποία είχε επικολλήσει φύλλα από επιτραπέζιο γαλλικό ημερολόγιο, είναι ευδιάκριτες οι ημερομηνίες από τον Μάιο ως τον Ιούνιο του 1940. Εκτός από αυτό, που είναι εκτενές και απαντά σε δύο χειρόγραφα με διαφορές και αλλαγές ονομά-

Ο σκουπας Τσαπερδόνης και το Οίποδυματωπιών

Στα «*Νιάτα του Πασχάλη*» ο Πασχάλης, υπηρέτης του σκουπά Τσαπερδόνη, καθ' οδόν για ένα θέλημα, περιλουζεται με το περιεχόμενο ενός ουροδοχείου που αδειάζει κατά λάθος επάνω του η Φροσούλα. Ο Πασχάλης αναζητά αστυνόμο για να καταγγείλει το συμβάν, ένας χωροφύλακας τον κυνηγά περνώντας τον για λωποδύτη, αλλά στο τέλος καταλήγει να γνωρίσει τη Φροσούλα, που του δίνει χρήματα για να πλυθεί, να αλλάξει και να φάει, και την ερωτεύεται. Οι σκηνογραφικές υποδείξεις είναι λεπτομερείς: «*Μια δημόσια πλατεία. Δεξιά μαγαζί του Τσαπερδόνη. Πάνω στην πόρτα του αυτή η επιγραφή: Γ.*

ΤΣΑΠΕΡΔΟΝΗΣ, Σκουπας. Αριστερά μαγαζί του Θωδωρή με τούτη την επιγραφή: ΟΙΠΟΔΥΜΑΤΩΠΙΩΝ, ΘΟΔΩΡΗ ΘΟΔΩΡΑΡΑ. Το σκηνικό αυτό είναι ζωγραφισμένο προοπτικά και σχηματίζει γωνία. Προς το μέρος του κοινού ένα παράθυρο στο ισόγειο που είναι έτσι φτιαγμένο ώστε ν' ανοίγει από τα μέσα προς τα έξω. Πρέπει να μπορεί να περνάει από το άνοιγμα το κεφάλι της Φροσούλας. Προς το μέρος της σκηνής η είσοδος του Θωδωρή είναι ζωγραφισμένη πάνω στο σκηνικό». Καταγράφει επίσης τα είδη φροντιστηρίου: «*Ένα ουροδοχείο. Ένα δεμάτι σκούπες. Μια σκούπα χωριστή. Ένας μικρός μπόγος δεμένος*

Ο Διάβολος, ο Πιπινάνης (το όνομά του προέρχεται «από την καθημερινή βραδινή προτροπή "Πιπί και νάνι!"»), η Φροσούλα και ο Πασχάλης, τέσσερις από τις χαρακτηριστικότερες φιγούρες

BIBLIA

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΕΡΖΑΚΗ

των, τα σενάρια είναι σύντομα ή ημιτελή. «*Εγιναν πολλές μετακομίσεις και πιθανόν άλλα κείμενα, αν υπήρχαν, χάθηκαν*» λέει ο Δημήτρης Τερζάκης.

Ο Πασχάλης και οι άλλοι

Ο πρωταγωνιστής στα «Νιάτα του Πασχάλη» είναι βασική και αναγνωρίσιμη φιγούρα του ελληνικού κουκλοθεάτρου της εποχής, πράγμα που μαρτυρεί ότι, πέρα από τους ήρωες που επινοεί ο Τερζάκης για τον γιο του στο πλαίσιο της δημιουργίας μιας οικογενειακής μυθολογίας, συνδυάζεται με την παράδοση του είδους και με τα έργα του εντάσσεται σε αυτήν και την επεκτείνει. Ο Πασχάλης, που εμφανίζεται στο ελληνικό κουκλοθέατρο και ως Φασουλής ή Ζαχαρίας, παραπέμπει, μεταξύ άλλων, με το όνομά του, όπως σημειώνει στην *Ιστορία του νεοελληνικού κουκλοθεάτρου (1870-1938)* (εκδ. Παπαζήση, 2012) ο μελετητής **Απόστολος Μαγουλιώτης**, στον Πασκουάλε της ιταλικής commedia del' arte, έχει ομοιότητες με τον Γκινιόλ, τον ήρωα του γαλλικού κουκλοθεάτρου

και τα ενδυματολογικά χαρακτηριστικά του κατάγονται από τους μίμους της αρχαιότητας. Κωμική φιγούρα με άσχημο πρόσωπο, μεγάλη γαμπή μύτη, ένα μάτι χαλασμένο, μουστάκι και μεγάλο στόμα, δηλωτικό της ακατάπαυστης φλυαρίας του, φοράει σκουφί με φούντα, της οποίας οι ζωρότατες κινήσεις προκαλούσαν το γέλιο στους θεατές. Στα «Νιάτα του Πασχάλη», τον πρωταγωνιστή Πασχάλη πλαισιώνουν η Φροσούλα, ο Τσαπερδόνης και η κυρα-Τσαπερδόνενα, ο Θωδωρής, ένας αστυνόμος κι ένας χωροφύλακας. Στα έργα του εμφανίζονται και άλλοι γνωστοί χαρακτήρες του ελληνικού κουκλοθεάτρου, όπως ο Περικλής, συμπρωταγωνιστής του Πασχάλη, και η γριά Παντόφλα, των οποίων σκίτσα φιλοτεχνεί ο Τερζάκης, όπως βλέπουμε σε τεκμήριο από το Αρχείο του, προτού τους δώσει φυσική υπόσταση στο ξύλο.

Οι σουρεαλιστικές εντράπεζες ιστορίες εμπιρεύουν συναντήσεις, παρεξηγήσεις, συμπλοκές, κυνηγητό και ξύλο, κοινά στοιχεία που παράγουν γέλιο στην

ιστορία του ευρωπαϊκού κουκλοθεάτρου, το οποίο φαίνεται πως μελετούσε ο Άγγελος Τερζάκης, ιδιαίτερα το γαλλικό, όπως μαρτυρεί ο γιος του αλλά και τα τεκμήρια του Αρχείου του στο οποίο βρίσκουμε αποδελτιώσεις (στα γαλλικά) πρώων από παραμύθια βασιλικά και ιπποτικά (ο Κάσπερ και η γυναίκα του, ο βασιλιάς, η βασίλισσα, ο πρίγκιπας, ο ιππότης, ο στρατιωτικός και πολιτικός του Τριακονταετούς Πολέμου Βάλενσταϊν, η κυρία της Αυλής, η μάγισσα, ο γίγαντας, ο διάβολος, ο Φάουστ...) αλλά και από σύγχρονες κωμωδίες (ο αστός και ο χωρικός, ο νεαρός, η κυρία της καλής κοινωνίας, ο αστυνόμος, ο κρεοπώλης, ο μάγειρας, ο ράφτης...).

Αποσπασματικό μεν, το σχετικό με το κουκλοθέατρο αρχειακό υλικό του Άγγελου Τερζάκη και κυρίως οι σχολαστικά φιλοτεχνημένες κούκλες της συλλογής του Δημήτρη Τερζάκη μαρτυρούν ότι το ενδιαφέρον του συγγραφέα του θεατρικού *Θωμά του Δίψυχου* για το είδος ξεπερνούσε τα όρια της οικογενειακής ψυχαγωγίας. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται πως απολάμ-

βανε τη δημιουργική διαδικασία της συγγραφής, της παραγωγής και της εκτέλεσης μιας παράστασης κουκλοθεάτρου όσο και ο μοναδικός θεατής της. «*Μιμούνταν εξαιρετικά όλες τις φωνές και οι παραστάσεις του ήταν σχεδόν επαγγελματικές*» σχολιάζει ο γιος του.

Και καραγκιοζοπαίχτης

Εκτός από το κουκλοθέατρο, του έπαιζε και Καραγκιόζη, με φιγούρες που είχε κατασκευάσει ο ίδιος και οι οποίες έχουν χαθεί, και αντί για παραμύθια του αφηγούνταν ιστορίες από τη μεγάλη λογοτεχνία και τον μιούσε σε μια μεγάλη παιδεία χωρίς το παιδί να το καταλάβει. «*Με μάγευε ιδιαίτερα ο Φάουστ, υπήρχε μάλιστα στο σπίτι μια γερμανική δισκουή του Φάουστ για το κουκλοθέατρο, ένα βιβλιάρκι σε γοτθική γραφή που κανείς δεν μπορούσε να διαβάσει, αλλά κούκλα Φάουστ δεν έφτιαξε ποτέ, δεν ξέρω γιατί. Καθώς μεγάλωνα, το κουκλοθέατρο υποχώρησε στο άλλο μεγάλο χόμπι του πατέρα μου, τον κινηματογράφο*» καταλήγει ο Δημήτρης Τερζάκης. Αλλά αυτή είναι άλλη ιστορία...

με πετσέτα ή μαντήλι χρωματιστό. Ένα καλάποδι ξύλινο» και σημειώνει τις θέσεις των προσώπων σε αριστερό και δεξί χέρι προκειμένου να παιχτεί η κωμωδία από έναν μόνο άνθρωπο, καθώς και παρατηρήσεις προς τον κουκλοπαίχτη: «*Η Μαγδάλη [σ.σ. μετέπειτα: Φροσούλα] τοποθετείται σε μια ξύλινη βέργα. Όταν βγαίνει από το παράθυρο, σπρώχνει με το κεφάλι της τα ξωφύλλα και μένει κρεμασμένη από τα χέρια. Για να μπάσεις τον Τσιμπερδόνη [σ.σ. μετέπειτα: Θωδωρή] στη σκηνή ΣΤ', αφήνεις τη βέργα της Μαγδάλης κι αρπάζεις τον Τσιμπερδόνη. Τα νομίσματα που δείχνει ο Πασχάλης στη Μαγδάλη και στον Κουρκούτη δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα. Το κοινό πρέπει να φαντάζεται πως βρίσκονται πραγματικά στο χέρι της κούκλας*». Η μεθοδικότητα των ση-

μειώσεων οδηγεί στην εικασία πως ο Τερζάκης ετοίμαζε το σενάριο για κάποιου είδους δημοσίευση. Στον «Παχουλομάγουλο» ο Πασχάλης επισκέπτεται την πλύστρα κυρα-Παντόφλα με τον μπόγο του για πλύσιμο. Εμφανίζεται και ο Τσιφούτης που χρωσταίει χρήματα στην Παντόφλα και προσπαθεί να την αποφύγει. Στην «Κοτσομήτα» [sic] ο άρρωστος Πασχάλης επιστρέφει από τον γιατρό που του λέει ότι έχει βουλωμένη μύτη και του συστήνει θεραπεία με ένα καρφί που θα καρφώσει στα μάτια του. Ο Πασχάλης ζητάει δεύτερη γνώμη από τον Διάβολο και τον Περικλή. Στο «Ζητείται υπηρέτης» ο Πασχάλης γίνεται υπηρέτης του Τσιφούτη, πίνει το καλό κρασί του, αφήνει κλέφτες να μπουν στο σπίτι του και η ιστορία τελειώνει με κυνηγητό και ξύλο από τον χωροφύλακα.

ΑΣΚΙΑ / ΑΡΧΕΙΟ ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ

45 χρόνια συμπληρώθηκαν χτες από τον θάνατο του επί χρόνια επιφυλλιδογράφου του «Βήματος» και διευθυντή των «Εποχών» Άγγελου Τερζάκη. Επάνω, σελίδα στην οποία είχε σκισάρει του ήρωες κουκλοθεατρικού έργου του